

УДК 347.4

DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3\(28\).326](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3(28).326)*П. Д. Гуйван**кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,**професор**Полтавського інституту бізнесу*

ЮРИДИЧНИЙ ЗМІСТ ОХОРОННИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ОСОБИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЇЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ

Згідно з позицією міжнародних та національних правових актів інформаційні права і свободи людини становлять фундаментальні основи демократичного суспільного правопорядку. Вони розглядаються насамперед у контексті загальних прав людини, причому як такий компонент, який забезпечує та зумовлює вільну та демократичну реалізацію всіх інших прав і свобод. Вільно чи невільно, але правові приписи щодо встановлення правил та порядку інформаційної поведінки мають серйозний вплив на побудову регулятивних та охоронних механізмів того чи іншого законодавства у державі. Інакше кажучи, очевидним є опосередкований вплив інформаційного права на поведінку суб'єктів інших галузевих відносин, особливо щодо загальноновизнаних норм-принципів (*jus cogens*), що стосуються дотримання та захисту прав і свобод людини.

Вказаній сфері відносин особливу увагу має приділяти держава як гарант дотримання основоположних прав людини. Зокрема, питання інформаційної свободи врегульовані у таких нормативно-правових актах, як закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних» тощо. Слід зазначити, що наявність такого законодавства світовою демократичною спільнотою розцінюється як вельми позитивний факт. За позицією «Global Right to Information Rating» Україна входить у число найбільш успішних країн світу за показником досконалості законодавства у сфері доступу до інформації (108 балів із 150 можливих та посідає 18 позицію), а за ступенем відкритості і прозорості владних структур ми посідаємо 19 місце у світі [1]. Водночас у суспільстві є низка проблем інформаційного стибу, які залишаються не врегульованими. Серед них відзначимо надмірне державне регулювання інформаційних відносин; неналежну практику реалізації законодавства у сфері доступу до інформації, в тому числі публічної інформації; відсутність гарантованого доступу кожного до інформаційних ресурсів, зокрема до мережі Інтернет [2]. Крім зазначених вад, які офіційно визнані владою, слід вказати і такі негативні явища у коментованій царині, як відсутність чітких механізмів та інституцій стосовно порядку захисту інформаційних прав, невизна-

ченість процедури надання запитувачеві відомостей, які зберігаються органами влади, нечіткість та суперечливість нормативного регулювання питань доступу до публічної інформації і розмежування його із законодавством щодо захисту конфіденційних даних про особу, надміру розширена сфера дискреційних меж повноважень розпорядників інформації стосовно визначення режиму відкритості/закритості інформації тощо. Отже, ми вимушені констатувати значну актуальність поставленої на порядок денний цієї праці проблематики, яка потребує широкого та детального подальшого вивчення.

Серед науковців питанням належної реалізації суб'єктивного права особи на інформацію та способам його захисту у разі порушення присвятили увагу такі вчені, як І. Арістова, О. Логінов, А. Марущак, Н. Гудима, О. Пушкар, К. Маштак, Т. Гуржій, Т. Шевченко, Г. Почепцов, М. Тищенко, Ю. Тодика та інші. Необхідно відзначити, що у вказаних працях висвітлено питання юридичного оформлення можливості конкретної особи щодо доступу до інформації. Однак наукові дослідження проводилися переважно на загальному рівні. Тож не набуло достатньої деталізації з'ясування реальної сутності таких, наприклад, інформаційних відносин, як належна та доцільна обробка даних, які становлять особисту інформацію про конкретну особу, аспекти її приватного життя, та принципові відмінності по суті таких відомостей від публічних даних. Не досить вивченою в цьому сенсі продовжує залишатися міжнародна практика правозастосування відповідного регулюючого інструментарію. Тому проведення зазначеної діяльності та вироблення окремих рекомендацій для національної правової системи є метою цієї статті.

Особисте життя кожного конкретного індивіда – фізичної особи може розглядатися як у матеріальному, так і у інформаційному плані. В науковій літературі до першої сфери належать майнові, моральні, культурні й інші зв'язки, які створюються на основі сімейних, дружніх, інших відносин між людьми в сфері особистого життя, продовження роду, влаштування житла, ведення домашнього господарства, використання вільного часу, участь у культурному житті та ін. Натомість,

інформаційний бік особистого життя – це відносини, що складаються між громадянами, суспільством і державою в зв'язку з неприпустимістю розголошення без згоди громадянина інформації про його особу й особисте життя, а також збирання, збереження і використання інформації про особисте життя громадянина [3, с. 45]. Сучасне матеріальне право регулює суспільні відносини у такий спосіб, який виключає пряме втручання у сферу особистого життя, окрім тих випадків, коли суспільні інтереси переважають особисті потреби та пріоритети окремої людини. Отже, для правильного унормування правовідносин щодо здійснення особистих прав кожної людини та їхнього захисту від протиправних посягань необхідно у кожному разі встановлювати, перевага яких інтересів – суспільних чи суто приватних – має надаватися у застосуванні відповідного регулюючого механізму.

Саме такий підхід у своїй прецедентній практиці застосовує Європейський суд з прав людини, який покликаний правильно та гуманно здійснювати практичне використання приписів Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Скажімо, зазвичай поняття «погляди» трактується як особистісні думки, ідеї та переконання певної особи, які характеризують її стан у політичному, інтимному або іншому персональному плані. Інакше кажучи, переважно йдеться про приватні міркування та психічні настрої людини у певних сферах повсякденного буття. Сутність особистих поглядів людини має те логічне навантаження, що воно характеризує приватну позицію певного індивіда стосовно тих чи інших фактів, подій чи явищ. Але у цій, здавалося б суто приватній царині, також необхідне проведення аналізу сутності відповідного змісту та спрямованості реалізацій такого права. Бо саме з урахуванням відповідного аналізу буде здійснене обрання охоронно-правового методу захисту суб'єктивного права у разі його порушення.

Так, у справі «Інформаціорферайн Лентіа» та інші проти Австрії» [4] заявники скаржилися, що вони не мали змоги створити радіостанцію і поширювати власні думки та ідеї, оскільки згідно з австрійським законодавством це право обмежувалося Австрійською телерадіомовною корпорацією. Вони стверджували, що це обмеження права монополієм утворенням є несумісним з принципом інформаційної свободи у демократичному суспільстві. На думку заявників, правила, які діють в Австрії, і зокрема монополія Австрійської телерадіомовної корпорації, по суті відображають бажання влади забезпечити політичний контроль над аудіовізуальною індустрією на шкоду плюралізму та художній свободі. Усуваючи всю конкуренцію, правила слугували додатково для захисту економічної життєздатності Австрійської телерадіомовної корпорації ціною серйозного посягання

на свободу ведення бізнесу. Розглядаючи справу, Суд наголосив, що передача інформації через технічні засоби сповіщення реалізує головним чином ідею публічного поширення поглядів і думок, саме заради такої мети відбувається приватна діяльність з передачі інформації та ідей загального інтересу, які громадськість також має право отримувати. Таке відношення не може бути успішно здійснене, якщо воно не ґрунтується на принципі плюралізму, головним гарантом якого є держава. Це спостереження справедливе стосовно аудіовізуальних засобів масової інформації, програми яких часто транслюються дуже широко. З усіх засобів забезпечення дотримання цих цінностей суспільна монополія – це та, яка встановлює найбільші обмеження на свободу вираження поглядів, а саме на повну неможливість мовлення інакше, ніж через національну станцію. Характер таких обмежень означає, що вони можуть бути виправдані лише тоді, коли вони відповідають нагальній потребі. Вивчивши обставини справи, Суд визнав, що спірне втручання було непропорційним до переслідуваної мети і, відповідно, не було необхідним у демократичному суспільстві. Таким чином, було порушено конвенційну статтю 10 (п. 38, 43), яка регулює право на публічне поширення своїх поглядів, а не ст. 8, що забезпечує недоторканість особливого права людини на приватність.

Українська правова система намагається якраз у подібному руслі будувати національні правові підходи до вирішення завдань щодо захисту інформаційної свободи суб'єктів відповідних відносин. Так, Конституційний Суд надав офіційне тлумачення положень частин 1, 2 ст. 32, частин 2, 3 статті 34 Конституції України у своєму рішенні № 2-рп/2012. Власне, цей документ дає змогу певним чином розділити інформації про фізичну особу на таку, що стосується її приватного життя і може захищатися виключно в межах охоронно-правових приписів цивільного закону, та відомості про людину, які мають істотне значення для соціуму, тож їхня охорона має здійснюватися тими публічно-правовими засобами, які враховують не лише персональний інтерес особи-носія права, але і суспільний. КСУ вказує, що інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка обіймає посади, пов'язані з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною; збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізични-

ми особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [5].

Отже, приватна інформація про особисті сторони життя людини має конфіденційний характер і є недоторканою. Проте в окремих випадках вона все ж може бути надбанням громадськості, і тут вирішальну роль грає статус певного суб'єкта у політичних, соціальних чи навіть економічних взаєминах, які відбуваються в суспільстві. Пленум Вищого адміністративного суду України у своїй постанові № 10 від 29 вересня 2016 року вказує, що «умови, за яких можливо поширити конфіденційну інформацію, передбачені частиною першою статті 29 Закону України «Про інформацію». Відповідно до неї інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення. Видається, що з урахуванням положень частини другої статті 7 Закону № 2939-VI та частини другої статті 32 Конституції України суспільними інтересами (інтерес громадськості), у яких конфіденційна інформація може бути поширена, є лише інтереси національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Вимога частини першої статті 29 Закону України «Про інформацію» щодо встановлення переваги потенційної шкоди від поширення конфіденційної інформації над правом громадськості знати її відображає принцип пропорційності обмеження права, який є аспектом принципу верховенства права, передбаченого статтею 8 Конституції України і через призму якого досліджується правомірність будь-якого обмеження права, в тому числі права на отримання інформації. Такий підхід також відповідає Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (статті 8) та практиці Європейського суду з прав людини, відповідно до яких втручання у право на приватність особи можливе, якщо воно ґрунтується на законі, переслідує легітимну мету та є необхідним у демократичному суспільстві» (п. 5.5 Постанови Пленуму).

Досить наочним та показовим у такому сенсі є приклад, пов'язаний з розглядом ЄСПЛ справи «Бладет Тромсе і Стенсаас проти Норвегії» [6]. У цьому процесі Суд детально з'ясував обставини серйозного конфлікту приватних та публічних інтересів учасників спору. Справа у тому, що офіційна особа Міністерства рибного господарства пан Ліндберг опублікував у ЗМІ свій звіт про факти незаконного полювання на тюленів. У ньому Ліндберг стверджував про низку порушень правил полювання і висунув звинувачення окремим членам екіпажу у застосуванні негуман-

них способів полювання на звірів. Він, зокрема, заявив: «Я також помітив, що (тюлені), зняті таким чином, що вони, здається, мертві, «прокинулись» під час відстрілу <...> Я декілька разів переживав, що тварини, яких забивали, виявилися «живими». Члени екіпажу судна пред'явили звинувачення органу масової інформації та автору у наклепі, і на національному рівні цей спір був вирішений на користь мисливців. Тож ЗМІ та автор звернулися до Європейського суду зі скаргою на порушення їхнього права на вільне вираження поглядів. Уряд проти такої заяви заперечував, вважаючи, що втручання було «передбачено законом» та переслідувало законну мету, а саме «захист репутації чи прав інших осіб». Отже, як вирішив Суд, визначальним було з'ясування питання про необхідність втручання у демократичному суспільстві (п. 49, 50).

Як виявилось під час розгляду справи, позиції сторін були у цьому випадку полярними. Мисливці та корабельна команда були переконані, що публікація зроблена з єдиною метою – принизити їхню репутацію, завдати шкоди самій ідеї полювання як традиційного промислу і таким чином порушити право осіб на приватність. Наслідком доповіді Ліндберга було підвищення громадської підтримки мисливців на тюленів. Отже, окружний суд Норд-Тромс визнав, що дві заяви, опубліковані «Bladet Troms» 15 липня 1988 р., і чотири заяви, опубліковані 20 липня, були наклепницькими, «незаконними» і не виявились правдивими. Таким чином, національний суд, надавши перевагу приватним інтересам осіб мисливців, виніс рішення стосовно захисту репутації або прав членів екіпажу. Своєю чергою заявники стверджували, що мета полягала в ініціюванні дискусії щодо належних засобів забезпечення виживання тварин шляхом дотримання відповідних норм та за необхідності шляхом внесення змін до правил полювання, щоб поліпшити полювання на тюленів та підвищити імідж мисливців. З цією метою у дусі діалогу заявники запросили членів екіпажу та різних представників уряду та промисловості полювання на тюленів прокоментувати висловлювання пана Ліндберга як до, так і після того, як його доповідь була опублікована в «Bladet Troms».

Ретельно вивчивши всі обставини справи та, що головне, зваживши співвідношення приватного та публічного інтересу у цій справі, ЄСПЛ визнав, що безсумнівний інтерес членів екіпажу до захисту їхньої репутації не був достатнім для переважання життєво важливих інтересів громадськості щодо забезпечення усвідомленої публічної дискусії з питань місцевого та національного, а також міжнародного інтересу. Коротше кажучи, причини, на які посилається держава-відповідач, хоча і актуальні, є недостатніми для того, щоб показати, що втручання, на яке скаржилися,

було «необхідним у демократичному суспільстві». Незважаючи на свободу оцінювання національних органів влади, Суд вважає, що не було розумного співвідношення пропорційності між обмеженнями, які ставили право заявників на свободу вираження поглядів, і законною метою, яку переслідували. Відповідно, Суд вважає, що було порушення статті 10 Конвенції (п. 73).

Висновки. Дотримання та охорона особистих матеріальних прав людини є домінантою у міжнародній та національних юридичних конструкціях побудови демократичного суспільства. Однак ці права є неоднозначними, виходячи з їхньої суб'єктивної цінності для конкретної людини. Окремі прояви персонального повноваження фізичної особи досить тісно переплітаються з публічними інтересами соціуму. Тому, застосовуючи охоронно-правовий механізм щодо захисту права, слід вивчити направленість та пріоритетність реалізаційних дій особи у напрямі досягнення особистого чи суспільно бажаного результату. Якраз у подібний спосіб має будуватися діяльність національної правозастосовної системи у досліджуваній царині.

Література

1. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Право на доступ до публічної інформації. URL: <https://helsinki.org.ua/pravo-na-dostup-do-publichnoji-informatsiji/>.
2. Національна стратегія у сфері прав людини. Затверджено Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.
3. Штефан М.Й. Цивільний процес : підручник. Київ : Ін Юре, 1997. 608 с.
4. Рішення ЄСПЛ від 24 листопада 1993 року у справі «Інформаціонерфайн Лентія» та інші проти Австрії» (Informationsverein Lentia and others v. Austria), заяви №№ 13914/88, 15041/89, 15717/89, 15779/89 та 17207/90. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57854"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
5. Рішення Конституційного Суду України № 2-рп/2012 від 20 січня 2012 року у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>.
6. Рішення ЄСПЛ від 20 травня 1999 року у справі «Бладет Тромсе і Стенсаас проти Норвегії» (Bladet Tromso and Stensaas v. Norway), заява № 21980/93. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-58369"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

Анотація

Гуйван П. Д. Юридичний зміст охоронних повноважень особи у сфері захисту її інформаційних прав. – Стаття.

У статті розглянуто поняття «інформаційні права і свободи людини», які становлять фундаментальні основи демократичного суспільного правопорядку. Наголошується, що вказаній сфері відносин особливу увагу має приділяти держава як гарант до-

тримання основоположних прав людини. Позначено низку проблем інформаційного характеру, які залишаються нерегульованими. Серед них відзначено неналежну практику реалізації законодавства у сфері доступу до інформації, відсутність чітких механізмів та інституцій стосовно порядку захисту інформаційних прав. У роботі проаналізовано зміст та визначено правову природу такого явища, як приватне життя фізичної особи. З'ясовано його матеріальне та інформаційне прояви. Встановлено, що сучасне матеріальне право регулює суспільні відносини у такий спосіб, який виключає пряме втручання у сферу особистого життя. Однак є випадки, коли суспільні інтереси переважають особисті потреби та пріоритети окремої людини. За наявності колізії інтересів для правильного унормування правовідносин щодо здійснення особистих прав кожної людини та їхнього захисту від протиправних посягань необхідно у кожному разі встановлювати, перевага яких інтересів – суспільних чи суто приватних – має надаватися у застосуванні відповідного регулюючого інструментарію.

З метою адаптації міжнародної правозастосовної практики до національної системи вивчено окремі рішення ЄСПЛ у коментованій сфері. Виявлено, що окремі суто приватні права людини можуть обмежуватися владою, і подібне втручання в принципі може визнаватися правомірним за наявності певних встановлених передумов, головна з яких – допустимість та необхідність такого втручання в демократичному суспільстві. Головним чинником подібної потреби є переважне значення суспільного прогресу у відносинах, що регулюються. Наведена позиція Суду у конкретній справі, коли нагальний та важливий публічний інтерес переважає недоторканість певних приватних повноважень особи. Зроблено висновок, що саме у подібний спосіб має будуватися діяльність національної правозастосовної системи у досліджуваній сфері.

Ключові слова: приватне життя, публічний інтерес, інформаційні права.

Summary

Guyvan P. D. Legal content of a person's security powers in the sphere of protection of his/her information rights. – Article.

The article deals with the notions of information rights and freedoms, which are the fundamental foundations of democratic social order. It is emphasized that the specified sphere of relations should be given special attention by the state as a guarantor of respect for fundamental human rights. A number of informational issues that remain unresolved have been identified. Among them were the poor implementation of legislation in the area of access to information, the lack of clear mechanisms and institutions regarding the procedure for protection of information rights. The content of the paper is analyzed and the legal nature of such phenomenon as the private life of an individual is determined. Its material and information manifestations have been clarified. It is established that the modern substantive law regulates social relations in such a way that eliminates direct interference with the sphere of personal life. However, there are cases where the public interest outweighs the personal needs and priorities of the individual. In the event of a conflict of interests, the proper regulation of the legal relationship to the exercise of each person's personal rights and their protection against unlawful encroachment should, in each case, determine the preference of which interests, whether public or purely private, should be given when applying the appropriate regulatory tools.

In order to adapt international law enforcement practice to the national system, individual ECtHR decisions in the commentary field have been studied. It has been found that some purely private human rights can be restricted by the authorities, and such interference can, in principle, be recognized as legitimate in the presence of certain prerequisites, the main one being the admissibility and necessity of such interference in a democratic society. A major factor in this need is the

overriding importance of social progress in regulated relationships. The Court's position in a particular case is outlined, where the urgent and important public interest outweighs the inviolability of a person's private powers. It is concluded that in this way the activity of the national law enforcement system and the research area should be built.

Key words: privacy, public interest, information rights.